

10. Методика вивчення української мови в школі: [посібн. для вчителів] / [Беляєв О.М., Мельничайко В.Я., Пентилок М.І. та ін.]. – К.: Рад. школа, 1987. – 246 с.
11. Пентилок М.І. Методика навчання української мови в таблицях і схемах: [навч. посібн.] / М.Пентилок, Т.Окуневич. – К.: Ленвіт, 2006. – 134 с.
12. Скуратівський Л.В. Пізнавальні завдання з української мови: [посібн. для вчителя] / Леонід Віталійович Скуратівський. – К.: Рад. школа, 1987. – 144 с.
13. Хом'як І. Визначення орфограми в писемному мовленні / Іван Хом'як // Дивослово. – 2000. – № 2. – С.29–31.
14. Шкільник М.М. Проблемний підхід до вивчення частин мови: [посібн. для вчителів] / Михайло Михайлович Шкільник. – К.: Рад. школа, 1986. – 136 с.

УДК 325.561.005

ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ЧИТАННЯ В СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Світлана Танана, Ніна Сідько
(*Переяслав-Хмельницький, Україна*)

Стаття присвячена психологічним аспектам навчання професійно-орієнтованому читанню в немовному вищому навчальному закладі. Розглядаються психологічні механізми формування комунікативної компетенції читання, аналізуються навички та вміння читання як об'єкти навчання та контролю, описуються основні напрямлення побудови системи вправ для навчання іношомовного читання.

Ключові слова: читання, сприймання тексту, розуміння тексту, читацька компетентність.

Статья посвящена психологическим аспектам обучения профессионально ориентированному чтению в неязыковом вузе. Рассматриваются психологические механизмы формирования коммуникативной компетенции чтения, анализируются навыки и умения чтения как объекты обучения и контроля, описываются основные направления построения системы упражнений для обучения иноязычному чтению.

Ключевые слова: чтение, понимание текста, читательская компетентность.

The article deals with psychological aspects of training in professionally oriented reading the students of higher educational establishments. Psychological mechanisms of formation the communicative competence in reading are considered here, habits and abilities in reading as objects of studies and control are analysed, the basic directions to the construction of the system of exercises for studying the foreign language reading are described.

Key words: reading, perception of the text, understanding of the text, reader's competence.

Постановка проблеми. Освіта XXI століття орієнтується на полі структуризації лінгвістичної освіти, широкої комунікації особистості. На сучасному етапі розвитку суспільства постійно зростає потік інформації, яку отримує людина із різних джерел. Одним із таких джерел є друковані джерела. Художня література, науково-популярні тексти, різні інструкції надходять до нас з-за кордону. Кожна освічена людина по-різному сприймає отриману інформацію, яка залежить від ефективності прочитаного тексту. Читання іноземною мовою займає велике місце в житті людини. Сучасна людина все більш залучається до різних видів літератури іноземними мовами. Тому основна задача навчання іноземної мови – навчання читання з розумінням прочитаного, що спирається на психологічні закономірності оволодіння цим процесом. Це вимагає відповідних навичок і умінь, які самі по собі не формуються. Отже знання іноземних мов вимагає перегляду, осмислення та якісного оновлення всіх складових системи навчання. Складовими системи навчання будь-якої галузі знань, як і системи навчання іноземних мов, є мета, зміст, принципи, методи, засоби й апарат контролю та оцінювання результативності її функціонування. Основною ланкою цієї системи є визначений метою зміст, від суті якого залежать методи, засоби, мотиви й механізми його засвоєння.

Актуальність дослідження. Загальнокультурна компетентність розуміється як інтегративна якість особистості, що забезпечує єдність загальної та педагогічної культури, здатності розуміти прочитане іноземною мовою, вільно орієнтуватися у сучасному соціокультурному середовищі. Від видів мовленнєвої діяльності – читання, говоріння, аудіювання і письма залежить ефективність читання тексту. Формування професійно-комунікативної спрямованості навчання іноземних мов передбачає розвиток навичок і вмінь професійно-орієнтованого читання, як складної рецептивної мовленнєвої діяльності, обумовленої професійними потребами, яка представляє собою специфічну форму опосередкованого текстом вербального письмового спілкування. Головна мета якого полягає в оперативній орієнтації, пошуку, здобутті, оцінці, засвоєнні та подальшому цільовому використанні інформації в професійній, суспільно-політичній та самоосвітній діяльності спеціаліста. Протягом навчання якісні характеристики професійно-комунікативної спрямованості навчання іноземних мов студентів змінюються під впливом розширення інтелектуально-пізнавальної, соціально-комунікативної, особистісної та інших сфер діяльності, в яких інтегрується комунікативна компетенція і які визначаються мовленнєвою діяльністю людини. В методиці виділяють тривірний розвиток комунікативної компетенції: початковий, середній і високий. Така стратифікація базується на специфічних особливостях індивідуальних когнітивних процесів, які відповідають за успішність формування і реалізації мовленнєвого спілкування в різних його формах.

Метою статті є розкриття психологічних механізмів формування комунікативної компетенції читання, аналіз навичок та вмінь читання як об'єкту навчання та контролю, характеристика основних напрямлень побудови системи вправ для навчання іншомовного читання.

Виклад основного матеріалу. Психологічним механізмом ефективності читання тексту як невід'ємної складової в навчанні студентів іноземних мов вважається смислове зорове сприйняття. У психолінгвістиці виділяються такі характеристики сприйняття, як наявність активних дій для сприйняття дійсності,

його цілісність, структурність, константність, усвідомленість і предметність. При цьому під цілісністю розуміють оперування не окремими якими-небудь ознаками предмета, а образом такого предмета як цілого. В той час структурність передбачає здатність студентів складати цілісний образ з окремих фрагментів, або навпаки здатність виокремлювати фрагменти з логічного цілого. Константність професійно-комунікативної спрямованості навчання студентів іноземних мов проявляється в утриманні змінних якостей реального предмета, як певного постійного інваріантного образу даного предмета. Сприйняття текстового матеріалу на рівні мовленнєвої діяльності, коли читець має справу із словом як значущою одиницею мови і речення як мінімальною одиницею мовленнєвого повідомлення, називається смисловим вербальним сприйняттям. Для такого виду сприйняття на перший план виходять характеристики предметності та усвідомленості. Відомо, що сприйняття реалізується паралельно з іншими видами психічної діяльності людини: розумові операції, імовірнісне прогнозування, увага, пам'ять. Саме тому сприйняття мовленнєвого повідомлення трактується як складна перцептивна розумово-мнемічна діяльність [1, с.71].

Розуміння особливостей смислового сприйняття мовленнєвого повідомлення вкрай необхідне для визначення об'єкту сприйняття. Під час читання у студента в уяві утворюються образи реальності, а не образи графічних символів, так само його цікавлять смислові зв'язки, закладені в тексті, а не механізми їхнього формування. Ефективність сприйняття значною мірою залежить від попереднього досвіду – загального особистого, навчального і досвіду аналогічної діяльності. Такий досвід суттєво впливає на процес пізнання, яке в свою чергу пов'язане з характером дій та організацією пам'яті, яка зберігає сліди попереднього сприйняття. Для успішності читання велике значення має випереджаючий синтез або імовірнісне прогнозування, яке залежить від попереднього досвіду і уяви. Попередній досвід впливає на точність і повноту сприйняття. З цього логічно випливає важливе методичне положення щодо навчання іноземної мови професійно-комунікативної спрямованості навчання студентів іноземних мов, що має відбуватися в певній ситуації, представлений у матеріалах для ефективного читання. Це означає, що ефективне читання на іноземній мові для професійних цілей повинно проводитися паралельно, або з деяким незначним відстроченням за часом, порівняно з вивченням фахових дисциплін рідною мовою. Більш виправданим здається підхід, при якому від самого початку курсу іноземної мови у вищій школі здійснюється імпліцитна професіоналізація, тобто інтегроване введення в навчальний процес лексики із спеціальності, яка використовується в непрофесійних сферах комунікації. Імовірнісне прогнозування будується на здібності співвідносити нову інформацію із засвоєною раніше і на основі попереднього досвіду будувати гіпотези. Розрізняють смислове і мовне прогнозування. Мовне прогнозування діє в межах окремих слів, словосполучень, окремих речень і фраз: синтаксичні схеми побудови слів у реченні, граматичні категорії, лінгвістична імовірність сполучування слів. Гіпотези на рівні лексико-смислового комплексу дозволяють прогнозувати зміст цілого тексту. До того ж психологічні дослідження підтверджують, що смислові гіпотези висувуються читцем одночасно з початком читання, і суттєвим є те, що характер імовірнісного прогнозування пов'язаний з потребами та цілями читання як вербального спілкування. Психологи і методисти однакові у тому, що здатність до імовірнісного прогнозування в

читанні може бути розвинута в навчальному процесі через формування механізмів пам'яті як попереднього мовного досвіду [1, с.75]. Відомо, що основними механізмами пам'яті виступають процеси закарбування, збереження і відтворення, які незважаючи на тісний взаємозв'язок зберігають свою відносну самостійність, при чому процесом, який є основним для передбачення труднощів навчального матеріалу. Залежно від характеру закарбування мета уточнення понять як запобіжного заходу проти зниження швидкості читання і недорозуміння змісту.

Серед психологічних механізмів, важливих для реалізації ефективного читання тексту особливе місце належить увазі, яка дає можливість пріоритетно відображати одні предмети і явища дійсності та одночасно відволікатися від інших, менш суттєвих в ситуативному плані. Запуск механізму уваги потребує настанови на здобуття нових знань, інформації, які відповідають завданням читання. В численних психологічних і методичних дослідженнях розглядаються такі властивості уваги, як стійкість, концентрація, переключення, обсяг, розподіл і вибірковість. До того ж важливим для вирішення проблем навчання читання є врахування наявності двох видів уваги: довільної та мимовільної [1, с. 69].

Таким чином, формування і формулювання відтвореної читцем думки автора тексту потребує оволодіння механізмами вербального мислення. Для цього необхідно розробляти спеціальні завдання з чіткими інструкціями, спрямованими на розвиток відповідних психологічних процесів до рівня переходу їх в особистісні характеристики, що дозволить використовувати їх не тільки для читання, а й в інших видах навчальної та професійної діяльності студентів. При укладанні системи вправ для читання слід передбачати опору на розумову діяльність студентів та ієрархічно представляти три компоненти: думку, як предмет діяльності читання; умовивід, як продукт діяльності читання; смислове рішення, як одиницю діяльності читання.

У термінах практичної реалізації метою навчання читання на першому етапі немовного вищого навчального закладу виступає формування початкового рівня навчальної комунікативної компетенції іншомовного читання в умовах широкої спеціалізації. Специфіка даного етапу полягає в тому, що відбувається спеціальне професійно-орієнтоване до навчання на базі знань, мовленнєвих навичок і вмінь, які студенти отримали ще в школі. Це означає коректування сформованих у школі навичок і вмінь цього виду мовленнєвої діяльності на розширеному (з точки зору кількості та стилістичного забарвлення) мовному матеріалі, їхнє вдосконалення для досягнення рівня зрілого читання з різною глибиною розуміння. Для того, щоб студенти немовних спеціальностей могли читати літературу іноземною мовою необхідно відповідно до принципу мінімізації, який передбачає формування спеціалізованої комунікативної компетенції читання на рівні не вище, але й не нижче комунікативної достатності, визначити мінімальний рівень розвитку навичок і вмінь, при якому мовні та технічні труднощі читання не перешкоджають здобуванню інформації з необхідним ступенем повноти. Базові навички і вміння, які виступають зовнішнім показником рівня розвитку комунікативної компетенції читання, повинні сприйматися як об'єкти навчання для оволодіння профорієнтованим читанням [6, с.45]. Розглядати їх слід в аспекті поєднання тобто забезпечують специфічне для читання володіння мовним матеріалом, а саме лексикою і граматику. Вправи, які стосуються вмінь оперувати відомим мовним матеріалом дають

змогу студентам розуміти окремі мовні одиниці, встановлювати між ними зв'язки та об'єднувати їх в укрупнені смислові блоки, такі як синтагми і речення. Розуміння окремих лексичних одиниць – це результат їхнього швидкого впізнання, тобто миттєве співвіднесення сприйнятого графічного комплексу з відповідним слухомоторним образом і певним значенням. Таке впізнання можливе за умови існування в довгочасній пам'яті відповідного еталону. Формування такого еталону і є одним із завдань роботи над пасивною і активною лексикою. Саме такі вправи забезпечують точність образів лексичних одиниць і успішність сприйняття тексту при читанні. Вправи на формування зорово-слухомоторного образу в довгочасній пам'яті повинні поєднуватися з вправами, які дозволяють запам'ятати смислове значення [4, с.7]. Важливою умовою вважається виконання вправ шляхом читання вголос і читання про себе. Останній вид читання характеризується згорнутим промовлянням і внутрішнім мовленням. Паралельно з точністю сприйняття мовного матеріалу слід розвивати швидкість виконання зазначених операцій, що означає виконання вправ, спрямованих на прискорення операцій перцептивної переробки, автоматизацію впізнання мовного матеріалу й укрупнення одиниць сприйняття.

Розвиток умінь, пов'язаних з розумінням змісту тексту, починається із вмінь розуміти мовний матеріал і здійснюється у вправах, побудованих на словосполученнях, реченнях і надфразових єдностях. Такі вправи мають багатоспрямовану мету – навчити студента:

- а) швидко впізнавати слова в будь-якому контексті, співвідносити їхне словникове значення з контекстом речення, тобто розрізняти лексико-семантичні варіанти;
- б) встановлювати смислові відношення між словами, між реченнями, між абзацами на підставі граматичного аналізу;
- в) сприймати речення як смислове ціле;
- г) виділяти в реченні головне і другорядне через відволікання від несуттєвих деталей і узагальнення центральних моментів.

Висновки. Таким чином, формування читацької компетентності передбачає спеціальну організацію процесу взаємодії студента з текстом. За отриманою інформацією як першим етапом розуміння тексту, слідує етап її подальшого осмислення, тобто за розумінням на рівні значення, слідує розуміння на рівні смислу. Отримана інформація має бути зрозумілою читаючим. Обробка інформації передбачає вміння: виведення на її основі судження (висновок/узагальнення); встановлення ідеї та задуму тексту; оцінку викладених фактів/змісту в цілому на підставі своїх знань і попереднього досвіду; інтерпретацію прочитаного, що включає також розуміння підтексту. У процесі цього читач засвоює найважливіші дії, що входять до складу читацької діяльності: організацію читання, когнітивну переробку текстової інформації, фіксацію результатів з текстом, породження власних інтерпретаційних повідомлень, що відображають результат читання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко О.В. До проблеми розвитку навичок розуміння навчального тексту студентами-філологами // Гуманітарний вісник ДВНЗ "Переяслав-Хм. ДПУ Г. імені Сковороди". – 2008. – Вип. 15. – С. 67–69.
2. Бородіна Г.І. Комунікативно-орієнтоване навчання іноземної мови у немовному вузі // Іноземні мови. – 2005. – № 2. – С. 28–30.

3. Гнаткевич Ю.В. Обучение иноязычной лексике в неязыковом вузе. – К.: Высш. шк., 1989. – 185 с.
4. Склярєнко Н.К. Сучасні вимоги до вправ для формування іншомовних мовленнєвих навичок і вмінь // Іноземні мови. – № 3. – 2001. – С. 3–7.
5. Фоламкина С.В. Обучение чтению на иностранном языке в неязыковом вузе. – М.: Высш. школа, 1987. – 207 с.
6. Чепелева Н.В. Психологія читання тексту студентами вузів. – К.: Либідь. – 1990. – С. 45–47.

УДК 81'23

СТРАТЕГИИ РАЗВИТИЯ ТВОРЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ В ОБУЧЕНИИ ИНОЯЗЫЧНОЙ ПИСЬМЕННОЙ РЕЧИ СТУДЕНТОВ-ФИЛОЛОГОВ

Ирина Тялева
(Севастополь, Украина)

У статті розглядається використання стратегій розвитку творчого мислення в контексті формування навичок і розвитку умінь письмового мовлення на іноземній мові в студентів-філологів на заняттях з практики мовлення.

Ключові слова: технологія, творче мислення, навички і уміння письмового мовлення.

В статье рассматривается использование стратегий развития творческого мышления в контексте формирования навыков и развития умений письменной речи на иностранном языке у студентов-филологов на занятиях по практике речи.

Ключевые слова: технология, творческое мышление, навыки и умения письменной речи.

The paper represents the usage of creative thinking technology as a way to develop students' skills and habits in written speech.

Key words: technology, creative thinking, skills and habits of written speech.

Постановка проблеми. Інтеграція України в європейське освітнє просторозв'язано з введенням єдиних норм і вимог в структуру і вміст системи освіти. В Європі були розроблені 5 базових компетенцій, якими повинен володіти випускник навчального закладу [4]. В контексті підготовки майбутніх вчителів іноземної мови виділимо дві компетенції:

- 1) компетенцію, визначаючу володіння усним і письмовим спілкуванням;
- 2) компетенцію, пов'язану з інформатизацією суспільства і дозволяючу критично аналізувати і творчо використовувати поступаючу інформацію.

Розглядаючи іноземне письмєне спілкування, необхідно підкреслити